

Şer‘iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab ve Çevresinde Gayrimenkul Satışları (1600- 1650)

Zülfıye KOÇAK*

Özet

Şehir tarihi çalışmalarında belli dönemlerdeki sosyal ve ekonomik faaliyetler incelenirken çoğu zaman incelenen şehre özel bir takım malların alım satımları dikkate alınmalıdır. Mal alım-satımlarında gayrimenkul satışlarının incelenmesi şahısların satın alma güçlerini ortaya koyduğu gibi şehir içi tabakalaşmayı ve yerleşim oranlarının belirlenmesinde de önemli bilgilere ulaşmayı sağlayacaktır. Bu çalışmada şer‘iyye sicillerindeki kayıtlara dayanarak XVII. yüzyılda Ayntab ve çevresinde yapılan her türlü gayrimenkul satışları ele alınmış ve satışlarda kullanılan para birimleri, satış türleri, satışları belirleyen özellikler ve satışlarda kullanılan ölçü birimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ayntab, şer‘iyye sicili, gayrimenkul, satış.

The Real Estate Sales in the Vicinity of Ayntab in XVII. Century According to Ser‘iyye Records (1600- 1650)

Abstract

The sales and buying of certain goods peculiar to the city should be taken into consideration when social and economic activities of a certain period of a city are studied. As the study on the real estate sales in buying and selling goods indicate the power of man to buy, it will also provide valuable information in determining the classes and the rate of localization within the city. All sorts of real estate sales in Ayntab in XVII. Century are dealt with and currency, types of sales, features determining the sales, and units of measurement are the main issues of this study.

Keywords: Ayntab, Ser‘iyye records, real estate, sale.

I- Giriş

Coğrafi konumu itibariyle Ayntab’ın Güneydoğu Anadolu ile kuzey Suriye arasında, gerek askeri gerek iktisadi bakımdan stratejik öneme sahip bir bölgede¹, ilk uygarlıkların kurulup geliştiği Mezopotamya ve Akdeniz arasında olması, ayrıca Akdeniz ve güneyden gelip; doğuya, batıya ve kuzeye giden yol kavşakları üzerinde bulunması tarihinin renkli olmasını sağlamış, dolayısıyla tarih öncesi çağlardan bu yana insan topluluklarının yerleşim sahası olmuştur.² Bu özelliğinden dolayı Ayntab’ın tarihi birçok çalışmaya konu olmuştur. Ayntab tarihi hakkında yapılan araştırma ve incelemelere katkı sağlamak amacıyla hazırlanan bu çalışmada şer‘iyye sicillerindeki kayıtlardan

* Atatürk Üniversitesi - Erzurum

¹ Hüseyin Çınar, “18. Yüzyılda Ayntab (Antep) Sancağı’nın İdari ve Mali Yapısı”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, (Editör: Erol Özvar- Arif Bilgin), İstanbul 2008, s.267.

² *Gaziantep İl Yıllığı* 2002, Gaziantep 2002, s.1-5.

yararlanılarak XVII. yüzyılda şehirde yapılan her türlü mülk satışları ele alınıp, satışlarda kullanılan para ve ölçü birimleri ile satış türleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı devletinde yapılan satış işlemlerinde satış ifadesini karşılamak amacıyla genellikle *bey'* sözcüğü kullanılmıştır. *Bey'* sözlükte, satma, satış, satılma anlamına gelip³, İslam hukuku terimi olarak da satım akdini ifade etmektedir.⁴ Malın temlik kastıyla malla değişimi sebebiyle icare, ariyet, hibe ve vasiyetten ayrılır. Ancak mal anlayışındaki farklılığa paralel olarak satım akdinin kapsamı genişler ve daralır. Satım akdi, kapsam bakımından dört kısma ayrılır. Birincisi; semen karşılığında bir malı satmak diye tarif edilen ve *bey'* denilince kendisi anlaşılacak asıl satım akdidir. İkincisi; nakdi, nakde, satmak yani kambiyo ki, İslam hukukunda buna *sarf* denilmekte ve Mecelle, bu müesseseyi akçe bozma diye tanımlamaktadır. Üçüncüsü; malı mal ile mübadele etmektir ki, buna *mukâyada* (trampa) denilmektedir. Dördüncüsü; peşin para ile veresiye mal satmak şeklinde tarif edilen *selem* akdidir.⁵ Değişik açılardan farklı ayırım ve isimlendirmelere tabi tutulabilen satım akdi, maliyet-semen ilişkisine göre: Alış fiyatı açıklanmaksızın fiyatın pazarlıkla belirlendiği *bey'u'l-müsâveme*, alış fiyatına belli miktar veya oranda kâr eklenerek yapılan *bey'u'l-murabaha*, maliyetine yapılan (*bey'u't-tevliye*), zararına yapılan (*bey'u'l-vedia*) şeklindeki satışlar olarak dörde ayrılır.⁶ Bunların dışında satış akitleri yapılan satışların şekline göre de değişik sınıflandırmalara tabi tutulabilir: Sonradan mecmu bedeli verilmek üzere belli bedelle yapılan *bey'bil-isticâr*, satanın malı kiralamak üzere vefaen yaptığı *bey'bi-l-istiğlâl*, kararlaştırılan belli bir süre içerisinde satılanı geri almak şartıyla yapılan *bey'-i bi-l-vefa*, götürü satış anlamına gelen *bey'-bi-l-mücâzefe*, kati satış anlamına gelen *be'y-i bât* ve hükümsüz satış anlamına gelen *be'y-i bâtıl* bu satış türlerinden bazılarıdır.⁷

Satım akdinin üç unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki; akdin gerçekleşmesi için satıcı ve alıcı mevcudiyetinin olması, ikincisi; tarafların karşılıklı rıza beyanlarıdır. Bir sözleşmenin meydana gelebilmesi için her şeyden önce taraflar arasında mübadele edilen iki irade beyanına ihtiyaç vardır. Bu iradelerinin birleşimine de icap ve kabul adı verilir. Üçüncü unsur ise; akit konusu olan mal ve bedeldir. Satılan şeyin bedeline semen denir ki, alıcının zimmetinde borç olarak sabit olur. Satım akdi, kâr ve zarar ihtimali taşıyan iki taraflı bir akit olduğundan eda ehliyeti bulunmayan küçüğün, delinin, sarhoşun vb. yaptığı satım akdi geçersiz, eda ehliyeti bulunan küçüğün, sefihnin vb. akdi ise velisinin onayına bağlı olarak geçerli olur.⁸

XVII. yüzyılda Ayntab mahkemesine yansıyan pek çok satış davası içerisinde yukarıda belirtilen satış türlerinin bir kısmına rastlamak mümkün olmuştur. Ancak bu

³ Ferit Develioğlu, , *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara2004, s.94.

⁴ Halil Cin, Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, II, İstanbul 1996, s.237; Ali Bardakoğlu, "Bey", *DİA*, C.VI, s.13; Hamdi Döndüren, *İslam Hukukuna Göre Alım-Satımda Kâr Hadleri*, Balıkesir 1984, s.19.

⁵ Cin- Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, II, s.237.

⁶ Bardakoğlu, "Bey", s.19.

⁷ Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s.214–215; Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*, s.94.

⁸ Cin- Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, II, s.238; Bardakoğlu, "Bey", s.14–17; Döndüren, *Alım-Satımda Kâr Hadleri*, s.20–28.

türdeki satışları farklı mülk satışları içerisinde örnekleyip değerlendirmenin daha uygun olacağı düşünüldü.

II- Ev Satışları

Ayntab mahkemesine yansıyan ev satış davalarına bakıldığında standartlaşmış bir belge düzeneğinin olduğu görülmektedir. Buna göre; önce satışın yapıldığı şehrin adı, Mahmiye-i Ayntab, Medine-i Ayntab gibi ifadelerle belirtilmiştir. Ardından satıcı durumunda olan kişinin adı, babasınınkiyle birlikte ikamet ettiği mahalle adı ile kaydedildikten sonra, satıcı durumunda olan kişi ya kendisi asaleten ya da onu temsil edecek vekili vekâleten, *meclis-i şer* olarak adlandırılan mahkemede alıcı ve vekiller karşısında satış işlemi anlatılmaktadır. Bu kısım herkesin karşısında açıktan söylendiği için ikrar olarak adlandırılabilir. İkrarın hemen ardından satılacak evin yeri açıkça yazılır. Satışı yapılacak evin etrafında kimlerin evleri, mülkleri var ise bu kişilerin adları babalarının adlarıyla birlikte kaydedilir. Şayet evin çevresinde kamu alanları (cami, mescit, hamam, çeşme vb.) var ise isimleri açık yazılıp ayrıntılı bir tarif yapıldıktan sonra satılacak evin özellikleri müştemilatıyla birlikte tek tek belirtilirdi. Bu ayrıntılı tanımlamanın ardından satılacak evin fiyatı ve satış türü açıklanırdı. Satış eğer peşin yapılmışsa, satıcı bedelini eksiksiz aldığını ve evin her şeyiyle artık alıcıya ait olduğunu kesin bir dille ifade ederdi. Eğer ev peşin para ile satılmamışsa satış koşulları ve ödeme şekli ayrıntılı belirtilirdi. Bu açıklamalardan sonra alıcı konumunda bulunan kişinin durumu onaylamasıyla satış işlemi gerçekleşmiş olurdu. Satış işlemi mahkemede hazır bulunan şahitlerin adlarının tek tek yazılmasıyla son bulurdu.⁹

Ev satışlarında farklılıklar gösteren bir müştemilat listesine rastlanılmıştır. Sicil kayıtlarında genellikle ev yerine “menzil”¹⁰ ve “dâr”¹¹, oda yerine “beyt”¹², tek katlı evler için “tahtani”¹³, iki ve ikiden fazla katlı evler için “fevkan”¹⁴ ifadeleri kullanılmıştır.

⁹ GŞS. 17/179 (Mahmiye-i Ayntab mahallatından Eblehan mahallesinde sakin elhac Zeynelabidin bin Mehmed ve zevcesi Emine binti Selami meclis-i şer’de Süleyman bin Osman mahzarında bittav ve’l rıza ikrar ve itiraf idüb mahalle-i mezburede vaki bir tarafı Ramazan mülkü ve bir tarafı Elhac Abdi mülkü ve bir tarafı Osman bey mülkü ve bir tarafı tarik’i amm ile mahdud ber vech-i iştidal mülk-ü müşteramız olan iki beyt bir matbah ve hoşu müştemil darımızı mezbur Süleyman’a 155- esedi guruşa bey-i bat-ı kat ile bey idüb semeri mezbur 155 guruşu müşteri mezbur yedinde bi-t-tamam ve’l kemal alub kabz idüb teslimi bey eyledim ba’de’l-yevm mahdud mezkûr darımda alakam ve makulemiz yokdur mezbur Süleyman’ın mülk-ü müşterasıdır keyfe ma yeşa vel-vahtar mutassarıf olsun dediklerinden sonra mezburenin kızı Hadice nam hatun dahi meclis-i şer’i şerif’de hazır olub zikr olunan darda alakam yokdur dedikten sonra mukırrane-i merkumun minval-ı meşruh üzere cari olan ikrarların el-mukırr-ı lehü’l mezkûr Süleyman kabul ve tasdik idüb vaka kayd olundu. Ve şuhudul hal)

¹⁰ GŞS. 16/44.

¹¹ GŞS. 10/131, 11/16, 12/40, 13/121, 14/201, 15/50, 170A/316.

¹² GŞS. 10/66, 11/61, 15/176, 16/145, 17/187 18/125.

¹³ GŞS. 14/246, 15/206, 15/222.

¹⁴ GŞS. 13/212, 14/321, 15/222.

Bunun yanında “matbah”¹⁵, “kiler”¹⁶ ve “dehliz”¹⁷ evin diğerkisimlerini gösterirken, “ahur”¹⁸, “seki”¹⁹, “eyvan”²⁰, “hazine”²¹, “çardak”²², “havş” (iç avlu)²³, “tabaka”²⁴, “mekkarin”²⁵, “hizmetkâr odası”²⁶, “ceb’ma” (su kuyusu)²⁷ ve “hayma”²⁸ (bir nevi çardak) ise ek müstemilatlarını göstermektedir.

Yapılan ev satışlarında değişik satım akitleri kullanılmıştır. Ancak bu akitler içinde en yaygın olanı kati satış anlamına gelen bey’-i bât’dır. 28 Rabiulevvel 1028/15 Mart 1619 tarihinde Çukur Mahallesi’nden Hacı Şaban bin Mehmed’in etrafında beş ağaç bulunan evini Hacı Mustafa bin Turak’a 50 adet esedi guruşa²⁹ ve yine 2 Zilkade 1044/19 Nisan 1635 tarihinde Şarkıyan Mahallesi’nden Ayşe binti Ömer’in, bir hazine, bir mekkarin ve avludan oluşan evini Ali Kaya bin Hasan Ali’ye 110 esedi guruşa satması³⁰ bey’-i bât kati satış akdiyle gerçekleşmiştir.³¹ Bu satış türünde belirtilen miktar nakit olarak ödenmiş ve satıcı sattığı mülküyle alakası kalmadığını satış akdinde belirtmiştir.

Ev satışlarında kullanılan bir diğersatım akdi bey’-i bi-l-vefa denilen ve belirli bir süre içinde satılan malı geri almak şartıyla yapılan akitdir. Bu tip satışlarda genellikle satıcı olan kişi alıcı konumundakine borçludur ve bu borcu nakit olarak ödeyemediği için evini borcuna karşılık geçici satmaktadır. Satış sırasında belirlenen süreye kadar borcunu öderse sattığı evi geri alabilecek, ancak ödeyemezse sattığı ev mutlak satışa tabii tutulacaktır. Bey’-i bi-l-vefa satış türü günümüzde borca karşılık taşınmazın teminat gösterilip, borcun ödenmemesi durumunda, alacaklının taşınmazı satarak, satış bedelinden alacağını tahsil edebildiği resmi bir uygulama olan ipotekle benzerlik göstermesine rağmen aracı kurum olan bankanın bulunmaması ve borcun nasıl, ne şekilde edinildiğine dair belirsizlik yönüyle bu uygulamadan ayrılmaktadır. 26 Cemazeyilevvel 1045/7 Kasım 1635 tarihinde Ammu Mahallesi’nden Rahime Hatun binti Abdullah mahkemeye giderek Dergâh-ı Âli yeniçerilerinden Bayram Beşe ibn Ali’ye 260 guruş borcu olduğunu bu borcuna karşılık Ali’nin yanına bazı eşyalarını rehin bıraktığını ve ek olarak mahallede bulunan evini

¹⁵ GŞS. 10/68, 19/59, 170B/207.

¹⁶ GŞS. 10/311, 17/37, 19/150.

¹⁷ GŞS. 10/291, 10/369, 16/20.

¹⁸ GŞS. 12/17, 13/290, 168/68.

¹⁹ GŞS. 11/83.

²⁰ GŞS. 10/246, 19/150.

²¹ GŞS. 10/232, 13/133, 169/89.

²² GŞS. 10/74.

²³ GŞS. 14/294, 15/176, 20/28.

²⁴ GŞS. 11/71, 170B/196.

²⁵ GŞS. 12/34, 13/218, 14/230, 20/61, 170B/174.

²⁶ GŞS. 14/207.

²⁷ GŞS. 10/184, 12/212, 15/206, 19/260.

²⁸ GŞS. 10/267.

²⁹ GŞS. 19/229.

³⁰ GŞS. 14/295.

³¹ Benzer Ev Satışları İçin Bkz. GŞS. 10/291, 10/371, 11/16, 11/72, 11/108, 12/40, 12/68, 12/229, 13/121, 13/133, 14/200, 14/237, 15/50, 15/69, 15/116, 17/14, 17/96, 18/137, 18/189, 19/14, 19/223, 20/15, 20/32, 20/63, 162/538, 167/42, 167/148, 168/12, 168/28, 169/82, 169/92, 170A/316, 170A/322, 170B/99, 170B/113.

1046 Cemazeyilahir'in 8. gününe (7 Kasım 1636) kadar bey'-i bi-l-vefa ile sattığını söylemiş eğer bu süre bitimine kadar parasını vermez ise mülkünün Ali'nin üzerine zabt olmasını kayıt altına aldırılmıştır.³² 22 Cemazeyilahir 1033/11 Nisan 1624 tarihinde Tarla-i Cedid Mahallesi'nden Mehmed Ali bin Salih'in, Dergâh-ı Âli kullarından Rıdvan Ağa ibn Abdullah'a olan 80 guruşluk borcuna karşılık mahallede bulunan evini bey'-i bi-l-vefa ile satıp, 80 guruş hakkını 20 güne kadar vermez ise satışın mutlak satışa dönüşerek mülkün Rıdvan Ağa üzerine zabt olmasını kabul etmiştir.³³ Her iki ev satışı bey'-i bi-l-vefa türünden satışa örnek teşkil eder.³⁴ Bu satış türünde borçlu olan kişi mahkemeye giderek borcunu ödeyeceğini garanti etmesi ve bunun teminatı olarak evini satması kişiler arası borç davalarının sorun teşkil etmeden kesin çözülmesini sağlamış olmalı ki bu şekilde yapılan bir satışın ardından mahkemeye yansımış herhangi bir davaya rastlanılmamıştır.

Ev satışları içerisinde vade ile satışların yapıldığına dair kayıtlara da tesadüf edilmiştir. 12 Safer 1045/28 Temmuz 1635 tarihinde Çukur Mahallesi'nden Rahime Hatun evini Mehmed Bey'e 410 guruşa satmış ve 160 guruşu peşin alarak, kalan 250 guruşu ise 1046 Saferin guresine (1636 Temmuz ayının başı) vade vermiştir.³⁵ Vade ile yapılan satışlarda vade süresi bazen Rahime Hatun'un satışında olduğu gibi bir yıl kadar olabilirken bazen de Tevbe Mahallesi'nde Hacı Mehmed'in 35 guruş nakit ve 2 guruş bir ay vade ile toplam 37 guruşa Osman adlı kişiye evini satmasında³⁶ olduğu gibi bir ay kadar kısa bir sürede olabilmekteydi. Vade süresi bir yılı aşmış ev satışlarına rastlanılmamıştır.³⁷

Mahkemeye yansıyan davaların ev fiyatlarını belirlemede yeterli olmayacağı kanaatinde olmakla beraber, fazla eklentisi olan evlerin, az eklentisi olan evlerden daha pahalı olduğunu kayıtlara dayanarak söylemek mümkündür. Mesela; 25 Recep 1027/18 Temmuz 1618 tarihinde Hasan Bey ibn Karzı Çavuş, Cevizlice Mahallesi'nde bulunan kiler, mekkarin, havlu, su kuyusu gibi oldukça geniş eklentili evini Hüseyin ibn Mustafa'ya 300 guruşa satarken³⁸; 5 Cemazeyilevvel 1027/30 Nisan 1618 tarihinde Mehmed Çavuş aynı mahallede olan evini 60 guruşa satmıştır.³⁹ Bu fiyat farkı muhtemelen evin bulunduğu konumdan ve eklentilerinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Yine ev satışlarında cami, mescit, hamam ve alt yapı imkânlarının fazlalığı, ticaretin ve günlük yaşamın daha hareketli geçtiği merkezlere yakınlık fiyatı belirleyen önemli faktörlerdendir. Cemazeyilevvel 1039/Aralık 1629 tarihinde İbn-i Eyüp Mahallesi'nde bir ev 240 guruşa⁴⁰ satılırken yine aynı yıllarda Şehreküstü Mahallesi'nde 200⁴¹, Ammu Mahallesi'nde 175,⁴²

³² GŞS. 15/316.

³³ GŞS. 170B/156.

³⁴ Benzer Ev Satışları İçin Bkz. GŞS.13/230, 14/378, 170B/161, 170B/170.

³⁵ GŞS. 14/207.

³⁶ GŞS. 11/39.

³⁷ Vadeli Ev Satışları İçin Bkz. GŞS.12/11, 13/202.

³⁸ GŞS. 12/69.

³⁹ GŞS. 12/25.

⁴⁰ GŞS. 13/100.

⁴¹ GŞS. 13/280.

⁴² GŞS. 13/290.

Kürkçiyân Mahallesi'nde 144⁴³, Ali Neccar Mahallesi'nde 64⁴⁴, Hayk-ı Müslüman Mahallesi'nde 63⁴⁵, Akyol Mahallesi'nde 50⁴⁶, Boyacı Mahallesi'nde 40⁴⁷, Cabi Mahallesi'nde 30⁴⁸, Kanalcı Mahallesi'nde 17⁴⁹ guruşa satılmıştır. Verilen ev fiyatlarına bakıldığında nüfus bakımından kalabalık ve merkezi konumda işlek mahallelerde ev fiyatlarının yüksek olduğu görülmektedir. Merkezi mahallelerde ev fiyatlarının fazla olmasının nedenleri arasında merkeze uzak olan mahallelere göre asayiş ve güvenliğin daha fazla sağlanmış olması da vardır. Şehir dışında kalmış olmasına rağmen Şehreküstü Mahallesi'nde ev fiyatlarının yüksek olması muhtemelen burada veli mertebesinde herhangi bir zatın türbesi bulunduğundan vergi dışı kalmasının sonucu en çok alış-veriş yapılan mahallelerin başında gelmesinden kaynaklıdır.⁵⁰

Satım akdi, kâr ve zarar ihtimali taşıyan iki taraflı bir akit olduğundan eda ehliyeti bulunan küçüğün akdi velisinin onayına bağlı olarak geçerli olur⁵¹ ilkesi Ayntab'da ev satışlarında genel bir kuraldı. Kürkçiyân Mahallesi'nden mahkemeye gelerek baliğ olduğunu söyleyen Ali Kaya'nın mahallede bulunan evini 240 guruşa satması ancak amcasının onayıyla gerçekleşmiştir.⁵²

III- Arsa ve Arazi Satışları

Ayntab'da gerçekleşen satışlar arasında tarla ve arsa satışları da önemli bir yere sahip olmakla beraber bu tip satışlarda standartlaşmış bir belge düzeneği görülmektedir. İlk önce satıcı durumunda olan kişinin ismi babasının ismiyle hangi mahallede oturduğu yazılmıştır. Ardından satıcı durumundaki kişi satacağı mülkün yerini komşuluk ilişkisine göre şüpheye yer bırakmayacak şekilde tarif edip mülkün özelliklerini ve kullanılabilirliğini açık bir şekilde anlattıktan sonra fiyatını ve satışı hangi satış akdiyle yaptığını belirtmektedir. Alıcı konumundaki müşterinin, durumu kabul etmesiyle satış gerçekleşmiş ve mahkemede bulunan şühudü'l-hâl adlarının yazılmasıyla kayıtlara geçirilmiştir.⁵³

⁴³ GŞS. 13/120.

⁴⁴ GŞS. 13/121.

⁴⁵ GŞS. 13/212.

⁴⁶ GŞS. 13/166.

⁴⁷ GŞS. 13/137.

⁴⁸ GŞS. 13/232.

⁴⁹ GŞS. 13/138.

⁵⁰ Ruhi Özcan, "Şer'iyeye Sicillerine Göre Antep'te Mülk Satışları (1646–1666)", *Selçuk Üniversitesi Uluslararası Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, 07–09 Nisan 1999*, (Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç Dr. Alâaddin Aköz, Doç. Dr. Bayram Ürekli, Yrd. Doç Dr. Ruhi Özcan), Konya 2000, s.834.

⁵¹ Cin- Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, II, s.238.

⁵² GŞS. 170A/322.

⁵³ GŞS. 17/4 (Mahmiyye-i Ayntab Mahallatından Koroğlu Mahallesi'nde sakin işaretle müşir olan Mustafa bin Mahımud ve oğlu Ali nam kimesneler meclis-i şer'-i şerif'de Mehmed Çelebi İbn El-hac Ali ve El-hac Hüseyin bin Ebubekir mahzarlarında ikrar ve i'tirâf edüb Beled Bendi demekle ma'ruf bendin kurbunda vâki bir tarafı değirmen harkı ve bir tarafı sirkeci Ömer Beşe mülki ve bir tarafı Vahid oğlu Mülki ve bir tarafı Sacur ile mahdud bir kıta su basar mülk tarlamı

Arsa satışlarında, arazinin bulunduğu mevzi, mahallenin konumu, harabe ve kullanılabilir olup olmaması, içindeki ağaç sayısı, ebadı, kuzey-güney cepheli olup olmaması fiyatı belirleyen etkenlerdir. Ammu Mahallesi'nde içinde dut ve kavak ağaçlarının bulunduğu bir avlu yeri 40 adet esedi guruşa⁵⁴, Hayk Mahallesi'nde bulunan avlu yeri 11 altuna satılmıştır.⁵⁵ 1 Şevval 1017/8 Ocak 1609 tarihinde Ammu Mahallesi'nde ölen Abdi'nin küçük kızı Satı'ya vasi olan annesi Halime binti Hasan, mahallede bulunan ve Abdi'den kalan bir ev yerini 10 guruşa Zekeriya bin Hamza'ya bey'-i bât ile satmıştır.⁵⁶ Yine Şarkıyan⁵⁷ ve Kürkçıyan⁵⁸ mahallelerinde bir ev yeri 15 guruşa satılırken, Tarlay-ı Atik Mahallesi'nde 12⁵⁹, Tevbe⁶⁰ ve Eyüp⁶¹ mahallelerinde 10, Cabi Mahallesi'nde 6,5⁶², Ehl-i Cefa Mahallesi'nde 5⁶³, Kayacık Mahallesi'nde (içinde olan su kuyusuyla beraber) 1,5⁶⁴ guruşa satılmıştır.

Tarla satışlarında tarlanın sulanabilir olması (subasar), ekilebilir durumda olması (hafırat)⁶⁵, içerisinde ağaç bulunup bulunmaması, verimliliği, konumu, ebadı fiyatı etkileyen en önemli faktörlerdir. Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durum fiyatların yıllara göre farklılık göstermesinin temel nedenlerinden biridir. 28 Cemazeyilahir 1028/12 Haziran 1619 tarihli kayıta Kara Tarla Mahallesi'nde ölen Veli'nin oğulları Mehmed ve Ahmed, Kızıl Hisar köyünde bulunan bir kıta subasar tarlalarını 78 guruşa satmışlar⁶⁶ iken, 4 Muharrem 1057/9 Şubat 1647 tarihinde Ammu Mahallesi'nden Zekeriya bin Hamza,

tarih-i kitabdan dört sene mukaddem mersum El-hac Mehmed ve El-hac Hüseyin'e 150 esedi guruşa bey'-ı bât-ı kat'i ile bey' edüb semen-i mezkûr 150 esedi guruşa bey'-i bât-ı kati ye be'y edüb semen-i mezkûr 150 guruşu müşteri-i mezbûrân yedinden bi-t-tamâm ve'l-kemâl alıp ve kabz edüb bey' etdik ba'de'l-yevm zıkr olan tarla mezbûren El-hac Mehmed ve El-hac Hüseyin'in müik-i müşterâlarıdır keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsunlar dediklerinde mukırr-ı merkumun ikrâr-ı meşrûhlan mezkûrân El-hac Mehmed ve El-hac Hüseyin kabul ve tasdik eylediklerinden sonra sıhat-i bey hükm-i birle mâ-vaka' gıbbe't-taleb ketb olundu Tahriren 11 evail-i zilhicce lisene hamse ve hamsin ve elf. Şuhûdü'l Hâl El-hac Hasan bin Ömer Şah / Molla Melîmed bin Şah Hüseyin / Mahmud Dede bin Hasan Çelebi / Molla Osman / İbrahim Çavuş Bin Molla Celil).

⁵⁴ GŞS. 19/276.

⁵⁵ GŞS. 17/92.

⁵⁶ GŞS. 11/90.

⁵⁷ GŞS. 15/296.

⁵⁸ GŞS. 12/55.

⁵⁹ GŞS. 168/57.

⁶⁰ GŞS. 13/218.

⁶¹ GŞS. 15/488.

⁶² GŞS. 12/274.

⁶³ GŞS. 168/51.

⁶⁴ GŞS. 12/56.

⁶⁵ GŞS. 12/63, 12/134, 18/110, 167/135, 168/61.

⁶⁶ GŞS. 12/304. Benzer Satışlar İçin Bkz. GŞS.12/16, 14/289, 15/272, 18/126, 18/127, 167/135, 168/74, 168/96, 169/46, 169/50, 169/52.

Kanalıcı Mahallesi'nde bulunan tarlasını Mehmed Beşe'ye 9 esedi guruşa satmıştır.⁶⁷ Burada Zekeriya'nın Ayntab merkezde bulunmasına rağmen tarlasını Mehmed ve Ahmed'e oranla ve 29 yıl gibi uzun bir süre sonra daha düşük fiyata satmasının nedeni muhtemelen Mehmed ve Ahmed'in tarlasının sulanabilir olmasından kaynaklıdır. Çünkü kayıta tarlanın sadece sulanabilir özelliği ön plana çıkarılmıştır. Yine yakın tarihlerde Kered adlı köyde bir kıta tarla 20 guruşa satılabılmış⁶⁸ iken, Emin Dede yakınlarında bulunan bir kıta tarlanın 100 altuna satılmış olmasının en ayırd edici faktörü içinde bulunan 13 ceviz ağacıdır.⁶⁹

Tarla satışlarında kullanılan ölçü birimleri kıta ve bider'dir. Burada kıta muhtemelen tarlanın kaç parçadan oluştuğunu, bider ise tarlaya kaç kile tohum ekildiğini ifade etmektedir. 23 Muharrem 1057/28 Şubat 1647 tarihinde Kızılhisar Fevkani adlı köyde 4 kile tohum alan bir kıta tarla 25 guruşa⁷⁰, 21 Şaban 1046/18 Ocak 1637 tarihinde Sam adlı köyde 14 kile tohum alan bir kıta tarlanın 30 guruşa⁷¹ ve yine aynı şekilde 12 Ramazan 1046/7 Şubat 1637 tarihinde Ayntab sakinlerinden ve eski yeniçerilerden olan Hasan Ağa'nın İbn-i Kör Mahallesi'nden Cemile Hatun'a Telbaşer'e bağlı bir mezrada toplamda 139 kile tohum alan 5 çiftlik yerini 550 guruşa satması⁷² fazla tohum ekilen yerlerin az tohum ekilen yerlere oranla daha yüksek fiyatla satıldığını kanıtlayan örneklerdir.

Arsa ve arazi satışlarının büyük bir kısmı bey'-i bât satış akdi ile gerçekleşmiş incelenen sicillerde diğer satış türlerine tesadüf edilmemiştir. Bu satışları yapanlar arasında gayri Müslimlerin de bulunması alım satımlarda Müslümanlarla beraber hareket ettiklerini göstermektedir.⁷³

IV- Bağ, Bostan ve Bahçe Satışları

Bağ, bostan ve bahçe satışlarında da diğer mülk satışlarıyla hemen hemen aynı standartlaşmış bir belge düzeneği kullanılmaktadır. Bağ satışlarında bağın konumu yani merkeze yakınlığı, eski (köhne) olmaması, içinde ağaç bulunması ve sulanabilir olması fiyatını arttıran nedenlerdir. Bağ satışlarında kullanılan tek ölçü birimi ise kök sayısını ifade eden tiğek'tir. Bağ satışlarında; bey'-i bât, bey'-i bi-l-vefa ve vadeli satış akitleri kullanılmıştır.

11 Ramazan 1017/19 Aralık 1608 tarihinde Abdülislam ve Sunullah kardeşler Burç köyünde harabe olan 900 kök bağlarını Bey Mahallesi'nden Hamza'ya 42,5 guruşa bey'-i bât ile satmışlardır.⁷⁴ Aril köyünde 1000 kök bağ 260 guruşa satılırken⁷⁵, İkizce köyünde 1000 kök harabe bağın 35 guruşa satılması⁷⁶ bağın verimli olup olmamasıyla

⁶⁷ GŞS. 18/110.

⁶⁸ GŞS. 168/5.

⁶⁹ GŞS. 11/165. Benzer Satışlar İçin Bkz. GŞS.11/66, 11/84, 12/23, 15/192, 15/272, 17/127, 19/276, 167/135, 168/115, 169/50.

⁷⁰ GŞS. 18/125.

⁷¹ GŞS. 15/237.

⁷² GŞS. 15/220.

⁷³ GŞS. 19/93, 17/9.

⁷⁴ GŞS. 11/50.

⁷⁵ GŞS. 12/56.

⁷⁶ GŞS. 11/49.

ilgilidir.⁷⁷ Kürkçiyân Mahallesi'nde küçük bir ev ile taşrasında olan 400 kök bağın içindeki ceviz ağaçlarıyla 70 altuna⁷⁸ ve İbrahim köyünde 1100 kök bağın içindeki iki ceviz ağacıyla 50 guruş⁷⁹ gibi yüksek fiyatlara satılmalarındaki etken ağaçlı olmalarıdır. 5 Ramazan 1017/Aralık 1608 tarihinde Kayacık Mahallesi'nden Zeynep binti Veli Sacurbaşı denilen mevzide bulunan 550 kök bağını Nigar binti Elibol'a 65 gurşa bey'-i bât ile satabilmesi⁸⁰ bağın sulanabilir olmasına, 28 Zilkade 1044/15 Mayıs 1635 tarihine Şehreküstü Mahallesi'nden Mustafa'nın, Uzunark denilen yerde bulunan duvarla çevrili bir kıta bağını Maksut Bey'e 400 guruş gibi iyi bir fiyata bey'-i bât ile satması⁸¹ ise bağın etrafının duvarla çevrili olmasına bağlıdır.

20 Şaban 1046/17 Ocak 1637 tarihinde Çağırğan köyünde sakin Yunus bin Elhac Mehmed mahkemeye giderek Dergâh-ı Âli yeniçerilerinden Hızır Beşe'den 345 esedi guruş borç alıp 1046 Receb (1636 Aralık) ayından 1047 Receb (1637 Aralık) ayına kadar bir yıl vade verip karşılığında köyde bulunan iki kıta bağını ve bir bostanını bey'-i bi-l-vefa ile Hızır Beşe'ye sattığını belirtip belirlenen müddette parasını ödemezse bu satışın mutlak satışa dönüşmesini mahkemede kayıt altına aldırması⁸² bağ satışlarında bey'-i bi-l-vefa satış akdinin kullanıldığını gösterirken, 5 Safer 1030/30 Aralık 1620 tarihinde İbn-i Eyüb Mahallesi'nden Mehmed bin Hacı Hasan ve Abdurrahman bin Elhac Kasım'ın, Terter mezrasında bulunan 1500 kök harabe bağlarını içinde olan ceviz ve badem ağaçları ile senede 10 guruş vermek üzere on seneye varıncaya kadar 100 guruşa Rıdvan adlı kimseye satmaları⁸³ da uzun vadeli taksitli satışların olduğunu göstermektedir.

Bağ satışlarına oranla daha az gerçekleşmiş bostan ve bahçe satışlarında fiyatı belirleyen faktörler; konum, içerisinde bulunan ağaç sayısı ve niteliği, ziraata uygun durumda olması ve sulanabilirliğidir. Bostan ve bahçe satışlarında kullanılan ölçü birimleri ise baran ve maşara'dır. 5 Şevval 1017/30 Aralık 1620 tarihinde İbn-i Kör Mahallesi'nden Ebubekir bin Hasan Dergâh-ı Âli müteferrikalarından Süleyman Ağa ibn Mehmed Çavuş'a Hamanos adlı köyde bulunan bir kıta dokuz baran çeşitli meyve ağaçlarından oluşan bahçesini 40 guruşa bey'-i bât ile satmıştır.⁸⁴ 13 Cemazeyilahir 1027/7 Haziran 1618 tarihinde Seyyid Mustafa bin Hasan şehir yakınında Çakır Bıçağı denilen yerde sekiz baran bostanını içinde olan ceviz ağaçlarıyla ve yine aynı yerde sekiz baran muhtelif bostanını Mehmed Beşe'ye 225 guruşa bey'-i bât ile satmıştır.⁸⁵ 17 Şevval 1038/9 Haziran 1629'da Cevizlice Mahallesi'nden Dergâh-ı Âli çavuşlarından Mehmed Çavuş bin Hızır Çavuş, 113 gün vade ile Dergâh-ı Âli yeniçerilerinden Hızır Beşe'ye 400 riyal guruş borcu olduğunu

⁷⁷ Benzer Satışlar İçin Bkz. GŞS.10/335, 162/175, 169/48.

⁷⁸ GŞS. 167/39.

⁷⁹ GŞS. 18/144.

⁸⁰ GŞS. 11/39.

⁸¹ GŞS. 14/267.

⁸² GŞS. 15/241.

⁸³ GŞS. 169/48.

⁸⁴ GŞS. 11/97.

⁸⁵ GŞS. 12/35. Benzer Ölçü Birimli Satışlar İçin Bkz. GŞS. 10/174, 10/181, 10/325, 11/56, 11/97, 12/248, 13/101, 14/154, 15/135, 15/284, 19/231, 20/70, 167/71, 168/26, 169/41, 170B/102.

ve buna karşılık Ayntab'da bulunan bir kıta meyve bostanını bey'-i bi-l-vefa ile satmıştır.⁸⁶ 8 Şaban 1060/6 Ağustos 1650'de İbn-i Şeker Mahallesi'nden El-hac Ahmed şehir yakınında Kara Tavuk Bacağı adlı mevzide bulunan kuzeyinde Ali Neccar Camii vakfı doğusunda Molla Ahmed Camii vakfı ile çevrili bir tabaka ziraate uygun 70 maşara sulanabilir bahçesini 110 esedi guruşa satmıştır.⁸⁷

Bostan ve bahçe satışlarını benzer özelliklere sahip bağ satışlarıyla karşılaştırdığımızda aralarındaki fiyat farkı dikkat çekmektedir. Bu fiyat farkı bağ satışlarının genellikle köy ve mezralarda⁸⁸; bostan ve bahçe satışlarının ise şehir içi veya şehre yakın bir yerde bulunmasından⁸⁹ kaynaklandığı düşünülmektedir..

V- Dükkân ve Değirmen Satışları

Dükkân ve Değirmen satışlarında standartlaşmış bir belge düzeneği olmakla beraber en çok göze çarpan özellik satış akitlerinde dükkânın kaç bâb'dan (kısım, bölüm) meydana geldiğinin mutlaka belirtilmesidir. Eğer dükkân fazla bölmeden oluşuyorsa doğal olarak fiyatı az bölmelilere göre daha yüksek olmaktadır. Dükkân satışlarında dükkânın mahalle arasında ya da daha işlek olan pazar yahut merkezi bir yerde bulunması fiyatı belirleyen en önemli etkendi. Muharrem 1061/Aralık 1650'de Seng-i Karasakal Mahallesi'nden Fatma Hatun, babasına ait olan mahalledeki bir bâb demirci dükkânını 30 esedi guruşa satarken⁹⁰, Muharrem 1039/Ağustos 1629'da Arasta önünde bir bâb semerci dükkânı 270 guruşa satılmıştır.⁹¹ Bu fiyat farkı arasında 1640'lı yıllarda memleket genelinde yapılan sikke tahsisinin ve bölgesel etkenlerin bulunduğu göz ardı edilmemekle beraber semerci dükkânın daha işlek bir yerde bulunmasının da önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Dükkân satışı etkileyen bir diğer faktör ise dükkânın harabe olup olmamasıdır. Eblehan Pazarında bir bâb harabe dükkân 27 guruşa⁹² satılırken, Mumhane yakınındaki 20 gurşa⁹³, ve Eblehan mahallesi'nde ki ise 10 guruşa⁹⁴ satılmıştır.

Dükkân satışlarında da bey'-i bât ve bey'-i bi-l-vefa satış akitleri kullanılmıştır. 8 Zilkade 1039/19 Haziran 1630'da Molla Ahmed, Molla Hüseyin ve kardeşi Abdülkadir Şehreküstü Mahallesi'nde bulunan bir bâb hallaç dükkânlarını Maksud bin Mustafa'ya 35 esedi guruşa bey'-i bât ile satmışlardır.⁹⁵ 15 Rabiulevvel 1039/19 Haziran 1630 tarihinde Şarkıyan Mahallesi'nden Hacı Rızvan bin Abdullah mahkemeye giderek Mustafa ibn Hayri

⁸⁶ GŞS. 13/286.

⁸⁷ GŞS. 20/26. Benzer Ölçü Birimi İçin Bkz. GŞS.11/45, 12/63, 12/246, 18/117, 18/231, 19/83, 19/89, 19/105, 19/271, 168/47.

⁸⁸ GŞS. 10/190, 11/2, 11/11, 12/112, 12/219, 13/254, 14/170, 14/373, 15/42, 15/305, 18/114, 18/224, 19/279, 20/3, 162/175, 167/48, 167/102, 168/1, 168/11, 169/56, 169/71, 170A/323, 170B/114, 170B/209.

⁸⁹ GŞS. 12/32, 12/35, 12/75, 14/22, 14/204, 14/267, 15/59, 19/90, 19/198, 19/313, 20/35, 167/50, 167/76, 167/171, 168/121, 170B/137.

⁹⁰ GŞS. 20/81.

⁹¹ GŞS. 13/230.

⁹² GŞS. 12/258.

⁹³ GŞS. 14/345.

⁹⁴ GŞS. 13/167.

⁹⁵ GŞS. 13/265. Benzer Satışlar İçin Bkz. GŞS.10/209, 1/85, 15/130, 169/88.

Bey'e 46 guruş borcu olduğunu ve şimdi 5 guruşunu vererek kalan 41 guruşuna karşılık Arasta yakınında bulunan bir bâb nalbant dükkânını Mustafa Bey'e, bey'-i bi-l-vefa ile sattığını, 1039 Şaban'ın guresine (Mart 1630) kadar bu parayı teslim etmezse satışın mutlak satışa dönüşmesini kabul ettiğini kayıt altına aldırıştır.⁹⁶ Yine bey'-i bi-l-vefa'dan biraz farklı bir satış şekli olan vadeli satış ile de dükkân satıldığı görülmektedir. 11 Muharem 1039/31 Ağustos 1629'da Ayntab sakinlerinden Dergâh-ı Âli yeniçerilerinden Mehmed Beşe ibn Abdullah, Arasta önünde olan bir bâb semerci dükkânını 270 guruşa Ömer Şah bin Hacı Ramazan'a satmış ve 170 guruşunu alıp kalan 100 guruşu 1039 Muharrem ayına kadar (1629 Ağustos) vade vermiştir.⁹⁷

Ayntab'da dükkân inşa etmek için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şartların başında Sancakbeyi'ne tapu resmi (vergesi) ödemek ve karşılığında tapu tezkeresi almak geliyordu. 21 Muharrem 1028/8 Ocak 1619 tarihinde Kanalcı Mahalesi'nden berber Ahmed, Ayntab Sancakbeyi olan Kasım Bey'den, Arasta yakınlarında kullanılmaz durumda olan bir miktar araziye tapuya almış ve mahkemede bunu tescil ettirmek istemiştir. Ahmed'in elinde, Sancakbeyi'ne tapu resmini ödediğine dair belge bulunduğundan tescil işlemi gerçekleşmiştir.⁹⁸

Değirmen satışlarına bakıldığında ise işler durumda olan değirmenlerin çoğunluğu maliyet masraflarından kaynaklı olsa gerek, hisseli durumdadır. Değirmen hisseleri vukiyye⁹⁹, sehm¹⁰⁰, hisse ve göz şeklinde ayrılmıştır. Değirmen hisselerinde en yaygın kullanılanı ise kırat'tır.¹⁰¹

Değirmen satışları ya bey'-i bât ya da vade ile yapılmıştır. 7 Recep 1008/23 Ocak 1600 tarihinde Hasan Subaşı bin Hüseyin'in, Bey Mahallesi'nde bulunan merhum İsmail Çavuş evleri denilen iki büyük ve üç küçük ev, bir kiler, bir mutfak, kapı önünde bir oda bir hazine ve avlu olan evleri ile mahallede bulunan bir göz değirmenin yarı hissesini 1000 ak altına Zülkadriye Beylerbeyi Piyale Paşa'ya bey'-i bât ile iyi bir fiyata satmasındaki¹⁰² etken değirmenin şehir merkezinde ve işlek bir mevziide bulunması iken 24 Şevval 1017/31 Ocak 1609'da Burç köyünden Fatma binti Mustafa ve Hüsnâ binti Hacı Ahmed'in köyde bulunan bir göz harabe değirmenden kocaları öldükten sonra kendilerine düşen hisselerini, Mehmed bin Koçak'a 7,5 guruşa bey'-i bât ile düşük bir fiyata satmalarındaki etken muhtemelen değirmenin harabe olmasıdır.¹⁰³ 6 Zilkade 1032/1 Eylül 1623'de ise Kilis sakinlerinden Mahmud Efendi'nin vekili Dergâh-ı Âli yeniçerilerinden Mehmed Beşe, Ayntab sakinlerinden Dergâh-ı Âli Çavuşlarından İbrahim Çavuş'a Yon köyünde bulunan iki göz değirmenin yarı hissesini 200 guruşa satıp 30 guruşu peşin alıp, 100

⁹⁶ GŞS. 13/169. Benzer Satışlar İçin Bkz. GŞS. 14/273, 17/177.

⁹⁷ GŞS. 13/230.

⁹⁸ GŞS. 12/185. Başka Örnekler İçin Bkz. GŞS. 13/200, 170A/286, 170B/122, 170B/126.

⁹⁹ Vukiyye: Dört yüz dirhemlik tartı.

¹⁰⁰ Sehm: Hisse, kısım.

¹⁰¹ Kırat: dirhemin on altıda birini ifade eden eski ağırlık birimi

¹⁰² GŞS. 167/44.

¹⁰³ GŞS. 11/102.

guruşunu 1033 Safer'inde (1623 Kasım) ve 70 guruşunu 1034 Safer'inde (1624 Kasım) vermek şartıyla taksit yapması¹⁰⁴ ise vadeli satışlara örnektir.

XVII. yüzyılda Ayntab'da gerçekleşen mülk satışlarına genel olarak bakıldığında fiyatları etkileyen ortak unsur satışın herhangi bir borca karşılık veya zaruret için yapıp yapılmadığıdır. Eğer satış bu durumlarda yapılmış ise fiyat normal satışlara göre biraz düşük olabilmekteydi. 12 Rabiulahir 1039/29 Kasım1629 tarihinde Ammu Mahallesi'nde ölen Taceddin'in çocuklarının nafakası için mahallede bulunan evi 30 guruşa¹⁰⁵ satılırken aynı yıl aynı mahallede benzer başka bir evin yarı hissesinin 25 guruşa¹⁰⁶ satılması ve Tıslaki Mahallesi'nde ölen Elhac Ömer'in Marangozoğlu denen yerde bulunan 300 kök bağının zaruret borcu için 9 esedi guruşa satılması¹⁰⁷ bu türden satışlara örnektir.¹⁰⁸

Mülk satışlarında dikkati çeken konulardan biri de satım işlemi gerçekleşikten belli bir süre sonra satıcı durumundaki kişilerin mağdur olduklarını düşünüp mağduriyetlerinin giderilmesi için mahkeme yolunu kullanmış olmalarıdır. 5 Cemazeyilevvel 1028/20 Mayıs 1619 tarihinde ölen Ali'nin çocukları mahkemeye giderek babalarının İbn-i Şeker Mahallesi'nde olan ve kendilerine kalan evinin valideleri Ayşe tarafından Ömer Şah adlı kişiye 40 guruşa satıldığını ancak evin değerinden düşük satıldığını söyleyerek zararlarının giderilmesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme yaptığı inceleme sonucunda Ömer Şah'dan 15 guruş daha alıp zararı kapatmıştır. Sonuçta davalı kişiler bu evle ilgileri kalmadıklarını söyleyerek satışı onaylamışlardır.¹⁰⁹ Aynı şekilde 4 Zilkade 1039/15 Haziran 1630 tarihinde Ali Merdan bin Mehmed ve karısı Elif binti Hamza, Arasta yakınında bulunan bir bâb börekçi dükkânlarını 40 guruşa Hacı Ömer Şah'a satmışlar ancak daha sonra dükkânı değerinden düşük fiyata sattıklarını düşünerek Ömer Şah hakkında dava açmışlardır. Müslümanların uzlaştırmacı etkisiyle 23 guruşa sulh yapılmış, çiftler bu olayın ardından satılan dükkânda davalarının kalmadığını, Ömer Şah'ın zimmetinden ibra-i amm (bir kimsenin zimmetini bütün haklardan temize çıkartmak) ile ibra-i iskat-ı tamm (zimmetinden tam olarak vazgeçmek, sessiz hale gelmek) eylemişlerdir.¹¹⁰

Satışı yapılan bağ ve değirmenlerin¹¹¹ büyük bir kısmının köy ve mezralarda bulunması belki de; XVI. yüzyıl sonlarında devletin içerisine düştüğü ekonomik zorlukların köylülere yansması ve XVII. yüzyılda devam eden Celâli isyanlarının,

¹⁰⁴ GŞS. 170A/324.

¹⁰⁵ GŞS. 13/137.

¹⁰⁶ GŞS. 13/241.

¹⁰⁷ GŞS. 20/79.

¹⁰⁸ Benzer Satışlar İçin Bkz. GŞS.11/121, 11/113, 13/286, 14/373, 14/376, 15/236, 15/241, 15/302, 19/217, 168/1, 168/34, 170B/165.

¹⁰⁹ GŞS. 12/264.

¹¹⁰ GŞS. 13/261.

¹¹¹ GŞS. 10/226, 0/229, 10/304, 11/102, 11/107, 11/111, 11/112, 11/135, 12/16, 12/41, 12/52, 12/53, 12/82, 12/86, 12/87, 12/268, 12/269, 12/301, 13/227, 13/270, 14/241, 14/365, 16/226, 16/257, 16/281, 18/118, 18/217, 19/140, 19/155, 19/199, 19/251, 168/33, 168/88, 168/108, 170A/329.

köylülere ziraat hayatını çekilmez hale getirmesi ve neticede köylerden kasaba ve şehirlere doğru, yıldan yıla artan insan göçünün¹¹² doğal bir sonucuydu.

Bütün mülk satışlarında akçe yerine yabancı para birimlerinin kullanılmış olması dikkati çeken diğer bir husustur. Satışlarda sıklıkla Hollanda parası olan esedi gurusu¹¹³ ve İspanya parası olan riyal gurusu¹¹⁴ kullanılmıştır. Osmanlı Devleti XVII. yüzyılda 1600, 1618, 1624, 1640 yıllarında akçe sikke tashihi adı verilen müdahalelere muhatap kalmıştır. Halk akçenin alım gücündeki kaybı önlemek için yabancı parayla alış verişi yapmayı tercih ederek kendi alım gücünü muhafaza etmeye çalışmıştır.¹¹⁵ Ayntab'da mülk satışlarında yabancı paranın tercih edilme nedeni de muhtemelen aynı gerekçedir. Yabancı paranın yanı sıra halk mülk satışlarında altın¹¹⁶ da kullanmıştır. Bazen de para yerine eşya ve ürünler de kullanılmıştır. Mesela; 26 Zilkade 1017/3 Mart 1609 tarihinde İbn-i Eyüp mahallesi'nden Esmâ binti Mahsar babasından kendisine intikal eden evin yarı hissesini Mehmed Çelebi İbn Hüseyin'e yarım kantar pekmeze satmıştır.¹¹⁷

Sonuç

Toplumlar arası ilişkileri ve dönemin ekonomik durumunu yansıtmaya açısından oldukça önemli olan gayrimenkul satışları XVII. yüzyılda Ayntab'da çok sayıda gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti genelinde yapılan satışlarla aynı özellikleri göstermiştir. Satış hüccetlerinde *kendi mülkü müşteram* ya da *keyfe ma-yeşa mülk-ü müşterasıdır* ibarelerinin kullanılması satışı gerçekleştirilen gayri menkullerin kişi mülkü olduğunu göstermektedir. Satışlar standartlaşmış bir belge düzeneğine göre mahkeme huzurunda yapılmış ve en çok bey'-i bât, bey'-i bi-l-vefa ve vadeli satış akitleri kullanılmıştır. Ev, bağ, bahçe, dükkân, değirmen vb. taşınmaz malların fiyatları resmi fiyatlar olmayıp, karşılıklı anlaşmaya bağlı serbest piyasa fiyatları idi. Bu nedenle kesinleşmiş bir fiyat listesi olmayıp, fiyatlar, mülklerin buldukları mahallelere, mülkün özelliğine ve kullanılabilirliğine göre değişmekle beraber bölgede meydana gelen sosyal ve ekonomik olaylardan da etkilenmiştir. Bu satışlarda dikkati çeken hususlardan biri, işlemlerin Osmanlı'nın temel para birimi olan akçe ile değil de yabancı para birimleri ile yapılmış olmasıdır.

Kaynakça

1-Arşiv Kaynakları

Milli Kütüphane-Ankara

Gaziantep Şer'îye Sicilleri (GŞS)

¹¹² Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâli İsyânları"*, İstanbul 2009, s.91-92.

¹¹³ GŞS. 12/42, 12/229, 13/202, 14/291, 15/123, 168/12, 170B/207.

¹¹⁴ GŞS. 14/355, 15/298.

¹¹⁵ Özcan, "Şer'îye Sicillerine Göre Antep'te Mülk Satışları, s.835

¹¹⁶ GŞS.12/53, 167/59, 167/117.

¹¹⁷ GŞS. 11/146.

- 10 (1012- 1014 / 1603- 1605)
11 (1017 / 1608)
12 (1027- 1028 / 1617- 1618)
13 (1038- 1039 / 1628- 1629)
14 (1044- 1045 / 1634- 1635)
15 (1045- 1047 / 1635- 1637)
16 (1051- 1052 / 1641- 1642)
17 (1055- 1056 / 1645- 1646)
18 (1055- 1056 / 1645- 1646)
19 (1057- 1058 / 1647- 1648)
20 (1060- 1061 / 1650- 1651)
162 (1015- 1016- 1019-1024/
167 (1008- 1109 / 1599- 1600)
168 (1030 / 1620)
169 (1029- 1030 / 1619- 1620)
170A (1032 / 1622)
170B (1033 / 1623)

2-Diğer Kaynaklar

- BARDAKOĞLU, Ali, “Bey”, *DİA (Dıyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, C.VI, s.13–19.
CİN, Halil-AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, II, İstanbul 1996.
ÇINAR Hüseyin, “18. Yüzyılda Ayıntab (Antep) Sancağı'nın İdari ve Mali Yapısı”, *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, (Editör: Erol Özvar- Arif Bilgin), İstanbul 2008,s.267- 297.
DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara2004.
DÖNDÜREN, Hamdi, *İslam Hukukuna Göre Alım-Satımda Kâr Hadleri*, Balıkesir 1984.
Gaziantep İl Yıllığı 2002, Gaziantep 2002.
ÖZCAN, Ruhi, “Şer'iyeye Sicillerine Göre Antep'te Mülk Satışları (1646–1666)”, *Selçuk Üniversitesi Uluslararası Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, 07–09 Nisan 1999*, (Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç Dr. Alâaddin Aköz, Doç. Dr. Bayram Ürekli, Yrd. Doç Dr. Ruhi Özcan), Konya 2000, s.833- 845.
PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993.